

FARMÁŘSKÉ OSIVO Z POHLEDU KVALITY, ŠLECHTITELE A PRODUCENTA

Farmseeds from the point of view of Quality, Breeders and Growers

Vojtech Dukát

Družstvo vlastníků odrůd

Abstract

Protection of plant varieties rights is a specific form of industrial property protection. By virtue of protection rights over a variety, the breeders are granted exclusive rights to the use of these varieties. Legal use of protected varieties as farmseed without prior consent of the breeder contributes especially to financial accessibility of new, quality varieties to the growers. However, this exception in favour of the growers is only granted on condition that the information obligation is fulfilled and the appropriate reward, as a specific form of royalty, is paid.

Key words: *protection of plant varieties rights, farmseed*

Souhrn

Ochrana práv k odrůdám rostlin je specifickou formou ochrany průmyslového vlastnictví. Udělení ochranných práv odrůdě dává šlechtitelům výlučná práva k využívání těchto odrůd.

Zákonem povolené využívání chráněných odrůd bez předchozího souhlasu šlechtitele formou farmářského osiva je významnou pomocí k zejména finančnímu zpřístupnění nových, kvalitních odrůd pěstitelům. Udělení této výjimky ve prospěch pěstitelů je však podmíněno splněním informační povinnosti a zaplacením příslušné náhrady jako specifické formy licenčního poplatku.

I.

Definice farmářského osiva a sadby

Pojem farmářské osivo a sadba definuje zákon č. 408/2000 Sb. o ochraně práv k odrůdám rostlin jako rozmnožovací materiál **právně chráněné odrůdy** u tímto zákonem vyjmenovaných druhů, který si mohou vyrobit pěstitelé (osoby podnikající v zemědělské výrobě) a využít jej v neomezeném rozsahu bez licence držitele šlechtitelských práv za zákonem stanovených podmínek:

- rozmnožovací materiál smí být vyroben pouze ve vlastním podniku pěstitele tj. na orné půdě ve vlastnictví, nájmu či podnájmu,
- takto vyrobený rozmnožovací materiál smí být využit výhradně pro vlastní potřebu,
- rozmnožovací materiál nesmí být uveden do oběhu ve smyslu zákona č. 219/2003 Sb. o uvádění do oběhu osiva a sadby pěstovaných rostlin,
- využití rozmnožovacího materiálu musí být na žádost držitele šlechtitelských práv pěstitelem dodatečně přiznáno,
- za využití musí pěstitel uhradit držiteli šlechtitelských práv stanovenou náhradu.

Povinnost přiznat využití chráněné odrůdy formou farmářského osiva a povinnost platit náhradu za využití se nevztahuje na malé pěstitele. Malé pěstitele vymezuje příloha č. 2 zákona o ochraně práv k odrůdám rostlin podle výměry orné půdy a kategorie průměrné ceny této půdy v katastrálních

územích, kterou obhospodařují. V přepočtu se jedná o pěstitele, kteří hospodaří na výměře orné půdy do 17 až 27 hektarů.

Umožnění využití právně chráněné odrůdy pěstitelem bez licenční smlouvy je výjimkou z vlastnického práva držitelů šlechtitelských práv k právně chráněným odrůdám. Tato výjimka dává pěstitelům, kteří mají vlastní možnost úpravy osiva nebo dostupnou možnost úpravy za úplatu u jiného subjektu, ve větší míře využívat chráněné odrůdy z levnějšího rozmnožovacího materiálu než je certifikované osivo.

Zákon o ochraně práv k odrůdám dává držiteli šlechtitelských práv k chráněné odrůdě výlučné právo nakládat s rozmnožovacím materiálem takovéto odrůdy těmito způsoby:

- a) výroba a množení
- b) úprava pro účely množení
- c) nabízení k prodeji
- d) prodej nebo jiné uvádění do oběhu
- e) vývoz
- f) dovoz
- g) skladování pro účely uvedené v písmenech a) až f)

Jiná osoba může využívat uvedenými způsoby chráněnou odrůdu pouze na základě písemné licenční smlouvy, která musí obsahovat ujednání o ceně licence.

Příloha č. 1 k zákonu č. 408/2000 Sb. vyjmenovává druhy rostlin, u kterých může pěstitel uplatnit výjimku z práv držitele šlechtitelských práv k chráněné odrůdě a využívat farmářské osivo a sadbu. Jedná se o tyto druhy rostlin:

- obiloviny: oves, ječmen, žito, tritikale, pšenice (obecná, tvrdá a špalda),
- krmné rostliny: lupina žlutá, vojtěška, hrách, jetel alexandrijský a perský, bob, vikev setá,
- brambor,
- olejninu a přadné rostliny: řepka, řepice, len olejný.

U chráněných odrůd všech ostatních, nevyjmenovaných druhů, může pěstitel využít rozmnožovací materiál těchto odrůd pouze jako uznaný a certifikovaný podle zákona č. 219/2003 Sb. o uvádění osiva a sadby do oběhu.

II.

Ochranná práva k odrůdám v EU

Ochrana práv šlechtitelů k odrůdám je specifickou formou ochrany průmyslového vlastnictví. Legislativně je oblast odrůdových práv společenství upravena nařízeními, proto platí jednotně a přímo ve všech členských státech. Právní předpisy na ochranu práv k odrůdám odpovídají principům Úmluvy UPOV (Mezinárodní úmluva na ochranu nových odrůd rostlin). Česká republika je členem mezinárodní unie UPOV. Národní zákon č. 408/2000 Sb. o ochraně práv k odrůdám rostlin byl přijat tak, aby byl v souladu s legislativou odrůdového práva společenství a s principy UPOV.

Základním právním předpisem EU je Nařízení rady (ES) č. 2100/94 o odrůdových právech Společenství a Nařízení komise (ES) č. 1786/95, které stanoví prováděcí pravidla pro odchylku z Nařízení rady (ES) č. 2100/94 ohledně výroby a využití farmářských osiv.

Stejně jako v České republice má většina států EU vlastní legislativu řešící právní ochranu odrůd rostlin založenou na společných principech těchto unijních předpisů.

Důsledkem duálního systému právní ochrany odrůd rostlin v Evropské unii dochází k situaci, kdy mají šlechtitelé možnost žádat o udělení unijní právní ochrany ke svým odrůdám nebo národní ve vlastním státě nebo ve více státech Evropské unie podle národních pravidel. Odrůdy s národní právní ochranou jsou pak chráněny pouze ve státech, kde bylo o právní ochranu žádáno. V případě udělení právní ochrany unijní jsou odrůdy automaticky chráněny ve všech státech unie a držitel šlechtitelských

práv má k chráněným odrůdám práva a povinnosti, které vyplývají z Nařízení rady (ES) č. 2100/94 a ne z národní legislativy příslušného státu. Pro právní ochranu platí princip zákazu kumulace odrůdového práva společenství s národní ochranou práv. To znamená například, že u odrůd chráněných odrůdovým právem společenství, které měly před naším vstupem udělenou národní právní ochranu, se stává národní ochrana neplatnou na celou dobu účinnosti odrůdového práva společenství. Rovněž není možné udělit národní ochranná práva odrůdě již chráněné odrůdovým právem společenství.

K provádění odrůdových práv společenství je nařízením Rady stanoven Odrůdový úřad společenství (CPVO – Community Plant Variety Office) sídlící v Angers ve Francii. Jeho činnost je řízena správní radou tvořenou zástupci všech členských států a komise. Odrůdový úřad společenství je administrativním orgánem bez vlastních zkušebních kapacit. Pro zkoušení odlišnosti, uniformity a stálosti odrůd a pro ověřovací zkoušky využívá smluvních služeb odrůdových úřadů jednotlivých členských států, které musí mít však k této činnosti akreditaci pro dané druhy rostlin.

Problematiku farmářských osiv v legislativě společenství řeší nařízení Rady (ES) č. 2100/94 v článku 14 jako tzv. zemědělskou výjimku od odrůdového práva Společenství a dále nařízení Komise (ES) č. 1768/95 a č. 2605/98, kterými se stanovují prováděcí pravidla pro odchylku.

Přes skutečnost, že při tvorbě legislativy pro národní režim právní ochrany odrůd se vycházelo z legislativy společenství, nebylo možné vzhledem k národním specifikám dosáhnout úplně identického znění. Dochází tím k situaci, kdy držitel šlechtitelských práv k odrůdě v režimu společenství má v souvislosti s uplatňováním svých výhradních práv k odrůdě jiná práva při využívání jeho odrůdy v České republice než jiný držitel, který má udělenou právní ochranu v národním režimu. Na základě dosavadních zkušeností s uplatňováním národní legislativy a současně využíváním odrůd chráněných režimem společenství, probíhá v současné době příprava novely zákona č. 408/2000 Sb. o ochraně práv k odrůdám rostlin, která je zaměřena na dosažení maximální identity v legislativě obou režimů a to zejména v ustanoveních, které řeší problematiku farmářských osiv a sadby. Je reálný předpoklad, že novela bude schválena s účinností ještě v roce 2005.

U odrůd chráněných v režimu společenství jsou odlišnosti v právu držitelů šlechtitelských práv k odrůdám a v právech a povinnostech pěstitelů při využívání odrůd formou farmářského osiva následující:

- nařízení Rady vyjmenovává druhy, u kterých lze farmářské osivo využívat, seznam je identický s naším národním seznamem, chybí logicky druhy, které se v našich podmínkách nepěstují,
- jiný způsob vymezení malého pěstitele,
- výše náhrady je stanovena na 50% hodnoty z obvyklé ceny licence certifikovaného rozmnožovacího materiálu, pokud nebyla uzavřena mezi držitelem práv a pěstitelem jiná dohoda,
- výlučná odpovědnost držitelů šlechtitelských práv za dohled nad dodržováním ochranných práv k odrůdám u pěstitelů a zpracovatelů, vyloučení pomoci úředních subjektů,
- povinnost pěstitele předložit držiteli šlechtitelských práv důkaz o tom, že patří mezi malé pěstitele,
- právo držitelů šlechtitelských práv žádat úřední orgány o informace v souvislosti s využíváním jejich chráněných odrůd u pěstitelů,
- povinnost šlechtitele zacházet se získanými údaji v souladu s právními předpisy pro ochranu osobních údajů,
- zákaz úpravy farmářského osiva u jiného subjektu bez souhlasu šlechtitele v případě, že tento subjekt není zapsán v seznamu zpracovatelů,
- povinnost pěstitele a zpracovatele v rámci dohledu nad dodržováním šlechtitelských práv poskytnout šlechtiteli důkazy o pravdivosti podaných informací ohledně využití farmářských osiv a sadby,

- stanovení doby, po kterou musí pěstitelé a zpracovatelé uchovávat podklady a doklady v souvislosti s výrobou a využitím farmářských osiv.

III.

Využití farmářského osiva z hlediska pěstitele

Umožnění výroby a využití chráněné odrůdy pěstitelem bez uzavření licenční smlouvy je nestandardním vztahem mezi držitelem práv a pěstitelem. Podmínky vztahu nemohou být předem stanoveny smluvně a proto jsou povinnosti obsaženy v jednotlivých ustanoveních příslušného zákona. Tento zákon také dává pravomoc Ústřednímu kontrolnímu a zkušebnímu ústavu zemědělskému v Brně ukládat ve správním řízení sankce za nedodržení stanovených povinností.

Za porušení zákona pěstitelem a tím i za poškození práv šlechtitele se považuje:

- uvedení farmářského osiva do oběhu,
- využití farmářského osiva chráněných odrůd nevyjmenovaných druhů,
- u chráněné odrůdy vyjmenovaného druhu využití k výsevu jiného než nakoupeného, uznaného a certifikovaného osiva nebo vlastního farmářského osiva,
- využití k výsevu nakoupeného necertifikovaného rozmnožovacího materiálu chráněné odrůdy jako je např. necertifikovaný rozmnožovací materiál od jiného pěstitele, pocházející z množitelské plochy nebo nakoupený merkantil apod.

Za porušení zákona pěstitelem se nepovažuje:

- využití vlastního osiva k výsevu u vyjmenovaného i nevyjmenovaného druhu právně nechráněné odrůdy,
- využití k výsevu nakoupeného rozmnožovacího materiálu, který není deklarován jako osivo u právně nechráněné odrůdy bez ohledu na to, jestli se jedná o druh povinně certifikovaný podle zákona č. 219/2003 Sb. o uvádění osiva a sadby do oběhu nebo ne,
- u smluvního množitele vlastní využití nevykoupeného rozmnožovacího materiálu z množitelských ploch, toto osivo má u chráněné odrůdy charakter farmářského osiva při splnění informační povinnosti a zaplacení příslušné náhrady.

Z pohledu výrobce osiva se za porušení zákona při prodeji osiva pěstiteli považuje:

- prodej neuznaného osiva chráněné i nechráněné odrůdy u druhu podléhajícího povinné certifikaci podle zákona 219/2003 Sb.,
- prodej neuznaného rozmnožovacího materiálu nebo merkantilu pěstiteli způsobem, který uvádí pěstitele v omyl, že se jedná o uznané osivo – bez ohledu na to, jestli se jedná o odrůdu chráněnou nebo nechráněnou.

IV.

Systém výběru náhrad za využití farmářských osiv

Držitelé šlechtitelských práv k odrůdám rostlin v České republice a zástupci zahraničních držitelů šlechtitelských práv založili v roce 2001 Družstvo vlastníků odrůd (DVO). Předmětem činnosti družstva je:

- sběr informací a výběr náhrad za využití farmářských osiv a sadby,
- uzavírání licenčních smluv s koncesionáři a výběr licenčních poplatků,
- hájení zájmů šlechtitelů.

Družstvo vlastníků odrůd má 26 členů a 3 smluvní partnery. Všichni jsou držitelé šlechtitelských práv k odrůdám rostlin. Na základě smluvního vztahu zplnomocnili družstvo k sběru informací

v souvislosti s výrobou a využitím farmářských osiv právně chráněných odrůd od zpracovatelů a pěstitelů a k výběru náhrad.

Držitelé šlechtitelských práv každoročně písemně upřesňují družstvu seznam chráněných odrůd a výši náhrady, kterou požadují za jejich využití.

Družstvo vlastníků odrůd žádá písemně pěstitele v České republice o přiznání využití farmářských osiv a sadby a to vždy po ukončení výsevního období. U jařin je to k 15. 7. a u ozimů k 31. 12. roku výsevu. Současně písemně žádá zpracovatele o přiznání úpravy farmářských osiv pro pěstitele. Pěstitelé i zpracovatelé mají ze zákona povinnost podat zástupci držitele šlechtitelských práv písemně přiznání v rozsahu požadovaných informací. V případě využití farmářských osiv jsou pěstitelé povinni zaplatit odpovídající náhradu. Pěstitelé přiznávají využití farmářských osiv podle jednotlivých odrůd v hektarech osetých ploch. Družstvo eviduje přijaté náhrady podle odrůd a v plném rozsahu vybrané náhrady přiznává a předává příslušným držitelům šlechtitelských práv.

Postup Družstva vlastníků odrůd při sběru, rozsahu a obsahu požadovaných informací a výběru náhrad za využití farmářských osiv je plně v souladu s ustanoveními zákona č. 408/2000 Sb. o ochraně práv k odrůdám rostlin a nařízení Rady (ES) č. 2100/94 o odrůdových právech Společenství.

Pěstitel a zpracovatel se dopouští porušení zákona a vystavuje se riziku sankcí za nedodržení povinností stanovených zákonem, když:

- nereaguje na písemnou žádost držitele šlechtitelských práv resp. jeho zplnomocněného zástupce o přiznání využití nebo zpracování farmářských osiv, pěstitel je povinen podat písemně i informaci o nevyužití farmářského osiva ve sledovaném období (týká se zpracovatele i pěstitele),
- uvede nesprávné nebo neúplné informace o skutečnostech, na které má šlechtitel ze zákona právo,
- nezaplatí stanovenou náhradu (pěstitel).

Literatura

Souček, J.: Ochrana práv k odrůdám po vstupu do Evropské unie. Úroda, 11, 2003.

Nařízení rady (ES) č. 2100/94 o odrůdových právech Společenství.

Zákon č. 408/2000 Sb. o ochraně práv k odrůdám rostlin.

Kontaktní adresa autora: Ing. Votěch Dukát, Družstvo vlastníků odrůd, Jihlavská 320/2, 664 41 Troubsko, E-mail: dvo.dukat@quick.cz